

PhD **Otto Kenga**

Latvijas Kultūras akadēmija, Latvija

LATVJU RAKSTU TRADĪCIJAS ĢENĒZE (1869–1924)

LATVIAN ORNAMENTS. GENESIS OF THE TRADITION (1869–1924)

<https://doi.org/10.55877/kkmp.2024.2.379>

Abstract

In 19th century Latvia, as elsewhere in Europe, peasants' dress featured ornamental motifs. In the initial decades of the 20th century, some specific visual symbols were extracted from these ornaments and designated as *latvju raksti* (Latvian ornaments). This subset gained widespread adoption in later periods of 20th and 21st century Latvia, establishing a tradition of usage.

Similar to folk songs, the collection of old textiles became an important activity at the end of the 19th century. The collected items were used to create appropriate outfits for song festivals or, in the case of Rihards Zariņš, to showcase Latvian art style, which was to become a model for young artists. In 1911, Matīss Siliņš published the most popular symbols of Latvian ornaments – sun (*saulīte*), star (*zvaigznīte*), swastika (*uguns krusts*), and fir needle (*skujiņa*) – contextualizing them within the Latvian or Livonian (Livs) identity, thus imbuing them with a nationalistic significance. Subsequently, Latvian ornaments played an important role in the newly formed country – they became part of national symbolism (national flag variants, the national coat of arms, ornamentation of premises in the President's palace, etc.). In 1923, Jānis Sudmalis and Ernests Brastiņš published brochures in which they attempted, in their own words, an explanation of Latvian ornament symbolism.

For Sudmalis, Latvian ornaments were an essential part of national culture and art that represented long-lost traditions. Traditions that needed to be awakened and brought a renaissance of Latvian art, true to Latvian style, as he imagined it. For Brastiņš, Latvian ornaments encompassed the worldview of the (imagined) nation and were part of the religious rituals of Latvian ancestors. He used Latvian ornaments to create a folk-song-based nationalistic Latvian religion.

The tradition of depicting and interpreting Latvian ornaments could be regarded as an invented tradition in Eric Hobsbawm's sense. It served to create the Latvian nation and unify it in the late 19th and early 20th centuries.

Keywords: *Latvian national symbols, invented tradition, Eric Hobsbawm, Jānis Sudmalis, Ernests Brastiņš.*

Ievads

Ornaments ir nozīmīga tēma Rietumu mākslas vēstures diskursā 21. gs. [Grosa, Tambaka 2022: 141], līdzīgi kā 19. gs. otrajā pusē, kad ornaments bija svarīgs pat tik tālu, ka *ieņēma centrālu lomu diskusijās par mākslas praksi un mākslas vēsturi* [Vandi 2018: 14]. 20. gs. sākumā Latvijā notika polemika *par ornamenta būtību un tā nacionālo raksturu* [Pujāte 1994: 101]. Tam ir empīrisks pamats – Latvijas teritorijā atrastās rotas vismaz kopš agrā dzelzs laikmeta mēdz būt ornamentētas [Ģinters 1963: 207–208], no 11. līdz 13. gs. ir saglabājušies ornamentētu villaiņu fragmenti [Žeiere 2017: 12; Zariņa 1999: 36]. Vienlaikus Rīgas Latviešu biedrības (RLB) un privātajās kolekcijās kopš 20. gs. sākuma bija apskatāmas 19. gs. tekstilijas ar ornamentējumu. Šajos ornamentos 20. gs. pētnieki saskatīja atsevišķus elementus, veidojot no tiem savdabīgu zīmju izlasi, kuru kopš 20. gs. 20. gadiem dēvē par *latvju rakstiem*¹. To atspoguļošana, apveltīšana ar nozīmēm un iekļaušana laikmetīgajā mākslā un daiļamatniecībā 20. gs. kļuva par tradīciju, kurai nepieciešama starpdisciplināra izpēte.

Kopš Alana Dandesa atziņas par folkloristiku, kā jebkuras cilvēku grupas tradīciju izpēti [Dundes 1965: 2], un t. s. folkloristikas pavērsiena [Bula 2011: 14–22], arī tradīciju meklēt ornamenta nozīmes un mērķtiecīgi izmantot to identifikācijai var uzskatīt par folkloristikas priekšmetu, sevišķi, ja ņem vērā Lauri Honko atziņas par tās saistību ar identitātes izpēti [Honko 1995]. Taču Latvijas kontekstā latviešu ornamentu jautājumu galvenokārt skata antropoloģijas, etnogrāfijas un vēstures ietvarā.

Latviešu ornamentiem pētījumus veltījuši vēsturnieks Guntis Zemītis, etnogrāfe Velta Rozenberga un antropoloģe, etnogrāfe Svetlana Rižakova. G. Zemīša un V. Rozenbergas izdevums *Senču raksti* apraksta etnogrāfiskā ornamenta elementu – zīmju – izmantošanu dažādos vēsturiskajos periodos, koncentrējoties uz to attīstību un estētisko vērtību [Zemītis, Rozenberga 1991: 3]. Vēlākā rakstā *Latviešu etniskās simbolikas pamati: attīstība no aizvēstures līdz mūsdienām* [Zemītis 2013] G. Zemītis

¹ Šeit un turpmāk raksta nosaukumā minētais termins *latvju raksti* lietots slīprakstā. Vairāku izdevumu nosaukums *Latvju raksti* atšķirams pēc lielā sākumburta.

apskata latviešu etniskās simbolikas veidošanos no neolīta līdz 20. gs., etnisko simboliku plašāk aprakstot 19.–20. gs. posmā un saistot ar tautas atmodu.

S. Rižakova monogrāfijā [Rižakova 2002] veic latviešu kultūrā izplatītāko ornamentālo zīmju analīzi, pētot tās kā grafiskas valodas leksēmas. Metodoloģiski autore izmanto teoriju par divām modelējošām semiotiskām sistēmām – dabiskajām valodām un kultūrkomunikatīvajiem kodiem, tostarp ornamentiem, kas ļauj ornamenta zīmes apskatīt no lingvistikas pozīcijām, izceļot to etimoloģiju, semantiku, un ornamenta lietošanā – leksikoloģiju un gramatiku. Autore vērs uzmanību uz faktu, ka tautisks ornaments latviešiem ir otrreizējas mitoloģizācijas ietekmēts 20. gs. 20.–30. gados [Rižakova 2002: 19].

Šajā pētījumā *latvju raksti* tiek skatīti kā tradīcija, kuras būtība ir atsevišķu ornamentā sastopamo zīmju izcelšana, apveltīšana ar nozīmēm un iekļaušana laikmetīgajā mākslā un daiļamatniecībā. Līdzīgi G. Zemītim, arī šajā pētījumā etniskas konotācijas piešķiršana *latvju rakstu* zīmēm ir konstatēta, sākot ar pirmās atmodas laikmetu, un, līdzīgi S. Rižakovai, šo zīmju mitoloģizācija konstatēta, sākot ar 20. gs. 20. gadiem. Tomēr nedz G. Zemītis, nedz S. Rižakova nav aprakstījuši, kā radās šīs etniskās konotācijas un kas veicināja mitoloģizāciju, kā arī nav devuši teorijā balstītu šo procesu izskaidrojumu, tamdēļ par šā pētījuma mērķi ir izvirzīta *latvju rakstu* tradīcijas rašanās raksturošana, balstoties vēsturiskās metodes proponētajā pieejā, un interpretēšana no t. s. izgudrotās tradīcijas teorijas skatpunkta. Tātad raksts neanalizē arheoloģisko un etnogrāfisko materiālu un iespējamās rotājuma elementu nozīmes tajā, bet apskata publikācijas, kurās *latvju rakstu* zīmes sevī nes noteiktu autoru izveidotas konotācijas, atbildot uz jautājumu: kā radās *latvju rakstu* tradīcija, un kas to veicināja?

Vēsturiskās metodes pamati nav mainījušies kopš 19. gs. beigām, kad Leopolds fon Ranke, vēsturiskās metodes pamatlicējs, postulēja, ka viņa darbs, kas ir veltīts 15.–16. gs. mijai, *vienkārši parādīs, kā tas patiesībā bija (er will bloß zeigen, wie es eigentlich gewesen)* [Ranke 1885: VII]. Tas, Džefrija Eltona vārdiem, ir atzīts un pārbaudīts ceļš, kā no pagātnes atstātā mantojuma izdalīt patiesus faktus un tik tālu, cik iespējams, to nozīmi un savstarpēju saikni, – tas viss, vadoties no vēsturiskās izpratnes principa, proti, pagātne jāpēta tās pašas dēļ (*for its own sake*) un uz tās noteikumiem (*on its own terms*) [Elton 2002: 59]. Vēsturiskajā pētījumā tiek pieņemts, ka patiesība ir izdibināma (lai arī ne vienmēr tā ir absolūta patiesība), respektīvi, ir iespējams patiesi aprakstīt un interpretēt vēsturisko realitāti [Topolski 1996: 358]. Vēsturiskā metode pagēr primāru un sekundāru avotu izmantošanu, to analīzi un kritiku, kā arī vēsturisko argumentāciju [Gavriļins 2017: 12].

Savukārt ar izgudrotām tradīcijām (*invented tradition*) Ēriks Hobsboms (latviski arī Hobsbaums, *Hobsbaum*), šā jēdziena ieviesējs, saprot tādas simboliskas prakses, noteikumus vai rituālus, kas ieaudzina zināmas vērtības vai uzvedības normas,

automātiski paredzot to saikni ar pagātņi. Kas padara šādas tradīcijas par izgudrotām, ir to uz tagadnes notikumiem reaģējošā daba, respektīvi, izgudrotā tradīcija ir tāda tradīcija, kas tiek ieviesta laikmetīgu vajadzību iespaidā, atsaucoties uz tās pastāvēšanu senāk vai sakņojoties tajā. Pēc Ē. Hobsboma domām, izgudrotai tradīcijai ir zināms ideoloģiskais un nacionālais konteksts, un tā pilda šādas funkcijas: sociālās piederības vai vienotības nostiprināšana, institūcijas vai autoritātes leģitimēšana un noteiktas uzvedības vai vērtību sistēmas ieaudzinašana. Turklāt Ē. Hobsboms uzskata, ka izgudrotā tradīcija var tikt izgudrota arī bez šāda nolūka. Tā vispār var būt jebkāda *īsā un datējamā periodā – iespējams, dažu gadu laikā – iesakņojusies un izplatījusies tradīcija* [Hobsbawm 2000a: 1–7]. Tātad, vai, raugoties no šāda aspekta, *latvju raksti* uzskatāmi par izgudroto tradīciju, kas latviešos veicināja un nostiprināja nacionālās piederības sajūtu un tautas vienotību?

Nepieciešams apskatīt, kā šī tradīcija radās, kādas zīmes iekļāva izlasē un kādas nozīmes tām tika piedēvētas.

Latvju rakstu tradīcijas rašanās

19. gs. Latvijā notika pakāpeniska pāreja uz rūpnieciski ražotiem apģērbiem, taču atsevišķās vietās vēl saglabājās senāk lietotie tērpi un tekstilijas [Karlson 2013: 22]. Līdzīgi tautasdziesmu vākšanai arī šo tērpu iegūšana krājumiem kļuva par nozīmīgu aktivitāti 19. gs. pēdējās desmitgadēs. Būtiskākās no tām ir Mikus (Miķeļa) Skruzīša ekspedīcija uz Lejaskurzemi 1890. gadā un ekspedīcijas 1894.–1895. gadā, lai iegūtu priekšmetus Latviešu etnogrāfiskajai izstādei [Leimane 1996]. Tomēr vākumiem bija arī cits, praktisks, pielietojums – gatavojoties III Dziesmu svētkiem, 1888. gada polemikā periodisko izdevumu slejās apsprieda, kādos tērpos uz svētkiem jāierodas dziedātājiem [Pujāte 1994: 102]. Respektīvi, vākšana nebija tikai etnogrāfiska interese par senatnes tērpiem, bet arī utilitāra uzdevuma risināšana – dziesmu svētkiem atbilstoša tērpa atrašana vai izveidošana. Turklāt potenciālajiem svētku dalībniekiem bija jāiemāca šādu tērpu pašūt un izrotāt. Iegūtā kolekcija tika glabāta un klasificēta RLB sākotnēji 1869. gadā izveidotās Zinību komisijas muzejā, bet pēc tam – Latviešu etnogrāfiskajā muzejā, kurā vairāk materiālu sāka ienākt, sākot no 1885. gada un pēc atsevišķiem aicinājumiem presē [Pujāte 1994: 101]. Vēlme muzeja vajadzībām iesūtītos etnogrāfiskos tērpus izmantot kā pamācību tautisku apģērpu darināšanā, sevišķi ornamenta ziņā, ir vērojama komentārā laikrakstā *Baltijas Vēstnesis* saistībā ar 1889. gadā RLB muzejam dāvināto balto villaini: *šī dāvana sevišķi ievērojama ne tikvien viņas vecuma dēļ, bet jo lielākā mērā viņas glītas izrakstīšanas un izšūšanas dēļ. (...) Musturi, kurus redzam uz šīs villaines, noderēs par paraugu jaunkundzēm – zeltenītēm, kuras gribētu darināt tautisku rotu un kuras prot cienīt senču piemiņu* [B.a. 1889]. Tādējādi redzams, ka tekstiliju ornamentējums (tekstā – *izrakstīšana*, tātad rotāšana ar rakstiem) un ornamenta paraugi – musturi, kas saistīti ar vairākus

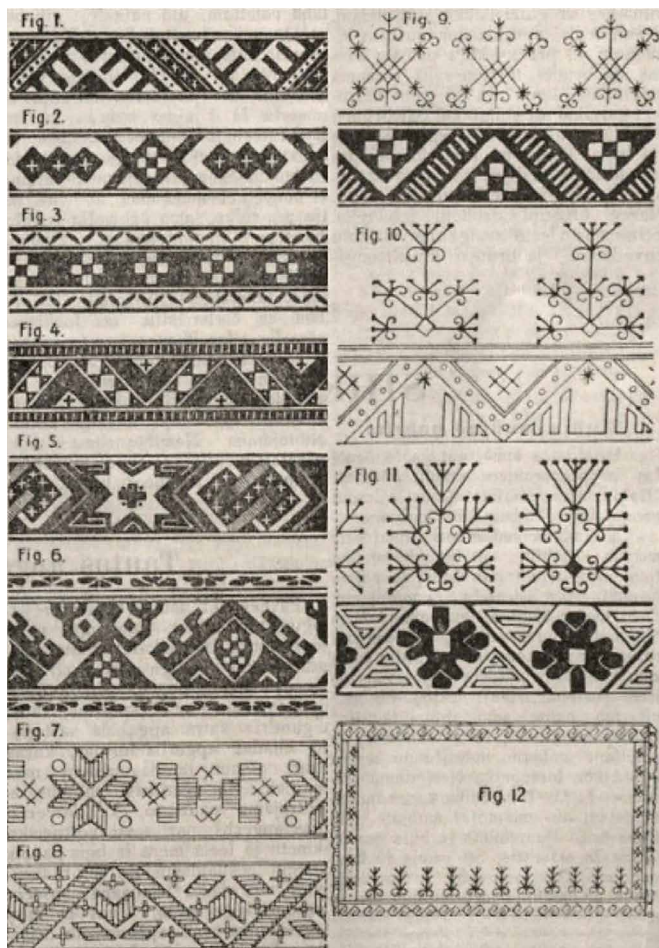
gadsimtus tālu pagātņi¹, – acīmredzot rosināja RLB Zinību komisijas interesi. Arī tautastērpu analizē ornamentācijas jautājums, lai arī vēl ne centrāls, tomēr bija pamanāms. M. Skruzītis 1895. gadā mēnešrakstā *Austrums* raksta: *Arī latviešiem daba bijusi par skolotāju viņu rakstos un izrotājumos. To bagātīgā mērā liecina tautas dziesmas un rakstu nosaukumi. Bet apgabalos, kuros latviešu tauta mitusi vēsturiskajā laikmetā, daba ir krāšņāka, vairāk ir dzīvības pilna, un tādēļ tad latvietis vai latviete tanī atrada daudz lielāku skaitu paraugu, pēc kuriem izdarināt savu apģērbu. Paši raksti ar lielāku vai mazāku veiksmi izrāda viņu nosaukuma priekšmeta pakalpinājumu* [Skruzītis 1895]. M. Skruzītis min arī konkrētu rakstu nosaukumus: skujiņa, ķēdīte, avenrags, kaķa un lāča purna raksti, vīna koka, ābeles un ievas ziedi un lapas [Skruzītis 1895]. Kā redzams, viņš izklāsta priekšstatu par ornamentālo formu aizguvumu no dabā sastopamajiem objektiem un jau šeit nosauc divus aspektus, kas ir nozīmīgi arī vēlākos darbos, – tautasdziesmu tekstus un rakstu nosaukumus, kas lietoti tautā.

Par pirmo latviešu etnogrāfiskā ornamenta elementu izlases publicējumu vizuālajā formā var uzskatīt 1904. gadā nodrukātos 12 Jūlija Madernieka zīmējumus (1. attēls). Faktiski tie gan kalpoja citam mērķim – J. Madernieks RLB Dziesmu svētku komitejas apģērbu komisijas uzdevumā [Kreichbergs 1911: 5] izgatavoja vairākus tautiskā apģērba² parauga zīmējumus, kurus kopā ar paskaidrojošiem komentāriem un ornamenta attēliem publicēja mēnešrakstā *Austrums*³. Pretstatā iepriekšējiem tautisko tērpu konstruēšanas mēģinājumiem J. Madernieka zīmējumi iekļauj sevī vairāk ornamentu, kas vismaz daļēji balstās etnogrāfiskajā materiālā, tomēr, pēc Anetes Karlsones atzinuma, jaunie latviskā apģērba paraugi bija veidoti izteiktā modernisma mākslas ietekmē, kas izpaudās arī apģērbu daļu ornamentikā un tērpa silueta proporcijās. Būtībā tas bija mēģinājums radīt laikmetīgu nacionālu tērpu, ko valkātu ne tikai dziesmu svētkos, bet arī citos sabiedriskos pasākumos [Karlsonē 2013: 52–53]. Tautisko tērpu publikācijai pievienotajos komentāros J. Madernieks īpaši uzsver izrakstītājumu, t. i., ornamenta nozīmi, atsaucoties uz pievienotajiem paraugiem, tomēr arī šo ornamentu atlases un vizualizēšanas nolūks nenoliedzami bija pragmatisks – palīdzēt svētku dalībniecēm radīt tērpus, kas atbilstu komisijas priekšstatam par tautisko apģērbu. Ticams, ka etnogrāfiskie raksti bija nonākuši J. Madernieka zīmēto tērpu ornamentikā un ornamentu paraugos, gan pētot RLB muzeja krājumus [Rinka 2018: 18], gan vadoties no personīgas pieredzes, bērnībā palīdzot mātei Dorai, kas bija

¹ Par to, ka šādā veidā jāuztver tekstā minētie *senči*, var pārliecināties, analizējot šā vārda lietošanu konkrētā perioda publikācijās [B.a. 1888, K. un P. 1888].

² Šādi tie ir nosaukti publikācijā [Madernieks 1904].

³ *Austrumā, kas 1903. gada otrajā pusē nāca Niedras rokās, ierīkoja sevišķu nodaļu Māksla un amats, kur piegriezta vērību būvniecībai, tautas apģērbiem, podniecībai, istabas lietām. Par mērķi nostādīja latvisku mājas mākslu, centās dot amatniekiem latvisku formu materiālu un paraugus, pēc kuriem strādāt* [Zeiferts 1934: 360].

1. attēls. J. Madernieks. Tautiska tērpa ornamenta paraugi.
Reproducēts: *Austrums*, 1904. gada Nr. 1, 68.–69. lpp.

audēja [Siliņš 1980: 50]. Jānorāda, ka J. Maderniekam etnogrāfiskā ornamenta raksti allaž kalpoja vien par ierosmi radošajam procesam, ko spilgti var novērot 1913. gada izdevumā *Ornaments*. Šo izdevumu nevar uzskatīt par *latvju rakstu* tradīcijas sastāvdaļu, jo etnogrāfiskā ornamenta elementi netika izcelti un neguva izdevumā fiksētas nozīmes. Drīzāk tas parāda atšķirīgu attīstības virzienu, ko varēja iet etnogrāfisko ornamentu studijās, – rakstu radošu pārveidošanu atbilstoši valdošajam modernisma stilam. Par šāda virziena nepieņemšanu vismaz daļā inteliģences liecina komentāri periodikā par šo izdevumu [Šķilters 1913].

Tamdēļ R. Zariņš izvēlējās citādāku pieeju ornamentam un publikāciju sērijā mēnešrakstā *Austrums* tiecās precīzi attēlot kolekcijās esošos etnogrāfiskos priekšme-

2. attēls. R.Zariņš. Tautiski apģērbi pēc paša un citu krātiem materiāliem.
Reproducēts: *Austrums*, 1904. gada Nr. 4, pielikums.

tus ar nolūku atsegt latviešu mākslas stilu¹, kuram būtu jāklūst par paraugu jaunajiem māksliniekiem. Būtībā 20 gadus vēlāk izdotās *Latvju rakstu* burtnīcas ir šīs ieceres krāsaināks, monumentālāks īstenojums, kas atspoguļojas izdevumu apakšvirsrakstā: *Tautas māksla uzvalkos, audumos, būvēs, podniecībā utt. pēc materiāliem valsts un privātos krājumos*. Lai nemulsinātu vārdu salikuma *tautas māksla* lietojums apakšvirsrakstā, jāpaskaidro, ka R. Zariņš ar to saprata nevis neprofesionālu mākslinieku radītus daiļamatniecības priekšmetus 20. gs. otrajā pusē un pat jau 30. gados, bet gan amatnieku radītos darbus līdz 13. gs.²: *greizi ir tādi uzskati, it kā glezna un skulptūra būtu kaut kādā ziņā pārāki kādam ar apdomu un mākslu izstrādātam amatniecības ražojumam; daile parādās viņos visos vienādi* [Zariņš 1904: 65]. 19. gs. viņš redz kā

¹ *Tā dažādās tautās rodas dažāds izgreznošanas veids, tautas gaume, mode, jeb kā to mākslā nosauc: stils. Tā mēs saprotam krievu stilu, vācu, franču, zviedru utt. Arī mums latviešiem ir savs mākslas stils...* [Zariņš 1904: 65].

² *Mūsu jaunās nodaļas nosaukums jau teic, ko mēs viņā nodomājuši piekopt: mākslu un amatu, un cik vien iespējams – abus kopā, jo kopā viņi ir dzimuši sirmā senatnē un kopā pieņēmušies spēkā katras tautas labos laikos* [Zariņš 1904: 65]. Ar jēdzienu *senatne* šajā periodā tiek saprasts seno laiku vēstures posms, bet sevišķi Latvijas kontekstā – laiks pirms kristietības ieviešanas, par ko var pārliecināties laikmetīgajās publikācijās [Mākonis 1895, Saknītes 1904, Makstis 1907].

laiku, kad *top krātas un rokā meklētas pa zemnieku būdiņām vecu vecās lietas un katris mazumiņš ievērots, pie kura parādās kāds izgreznojums vai kāda sevišķa forma.* (..) *Līdz tam neievērota, pat nicināta tautas* (izcelts R. Zariņam – O. Ķ.) *māksla atdzīvojas un uzzied apbrīnojamā skaistumā* [Zariņš 1904: 66]. R. Zariņš norāda, ka *veca materiāla vēl ir diezgan, ar kuru atdzīvināt un izkopt tautisku mākslu un atturēt mūsu māju pārvācošanu. Gan reti gadīsies tādas latviešu mājas, kurās vēl tagad neatradīsim, piemēram, jostiņas un prievītes ar raibiem un ļoti veciem rakstiem; vēl tagad ada cimodus ar visādiem raibumiem, un lielākā daļa šo rakstu ir mantojums no veciem laikiem.* (..) *šādas meklēšanas piepildīšanās pamats ir latviska* (izcelts R. Zariņam – O. Ķ.) *mājas māksla. Viņu mēs vēlamies izkopt, un dosim mūsu amatniekiem latvisku formu materiālu un paraugus, pēc kuriem viņi varēs strādāt* [Zariņš 1904: 66–67]. Tieši šādu pārdomu kontekstā ir jāskata gan R. Zariņa monumentālie *Latvju rakstu* izdevumi, gan 1904. gadā marginālijās publicētā latviešu etnogrāfisko elementu izlase (2. attēls). R. Zariņš nemēģina skaidrot *latvju rakstu* nozīmes, būtībā viņš reprezentē etnogrāfisko mantojumu, lai mākslinieki smeltos ornamentus no tā, nevis laikmetīgiem un sveštautu paraugiem.

Tātad nedz M. Skruzītis, nedz J. Madernieks, nedz R. Zariņš nenonāk līdz *latvju rakstu* zīmju simbolikas skaidrošanai, lai arī pēdējie divi publicē latviešu ornamentu izlases. Jauna ornamentālo zīmju izlase un apraksts parādās Matīsa Siliņa 1911. gada rakstā Jurija Novoselova izdevumam, kas bija iecerēts kā apkopojums ziņām par latviešu etnogrāfiju un kultūru. Rakstā par ornamentu M. Siliņš norāda uz, viņaprāt, populārākajiem latviešu ornamenta veidiem, ko viņš dēvē par saulīti, zvaigznīti, uguns krustu¹ un skujainiem rakstiem [Siliņš 1911: 50]. Viņš sniedz arī zīmīgus komentārus, attiecinot uz saulīti arī ziedu, rozeti, ratu un astoņstaru krustu, atzīmējot tās tipiskumu visām āriešu tautām, kā arī saistot to ar *latviešu seno reliģiju, kas dievišķoja sauli* [Siliņš 1911: 50]. M. Siliņš izceļ šī ornamenta lielāku izplatību Latvijas dienvidu, vidējā un austrumu daļā, kur dzīvo *iedzimtie latvieši* [Siliņš 1911: 50]. Otrs M. Siliņa izceltais ornaments – zvaigznīte, kuru autors vienādo ar lietuvēna krustu gan tā piecstaru, gan astoņstaru formā², – izpelnījies sargājošās zīmes raksturojumu, jo sargāja no murgiem (lietuvēniem)³ un vispār no ļauna. Autors to atzīst par tipisku lībiešiem, un tāpēc tā izplatību lokalizē ziemeļu un ziemeļrietumu Latvijā. Visbeidzot uguns krustu, kas sargājot no zibens spēriena, M. Siliņš saista ar iedzimto latviešu apdzīvotajiem apvidiem, bet skujainus rakstus piemin kā biežu

¹ Šādu vārdu salikumu, nevis vēlāk izplatīto salikteni *ugunskrusts* lieto M. Siliņš.

² Acīmredzot, sekojot Friča Brīvzemnieka (Treilanda) rakstam izdevumā *Latviešu cilts etnogrāfijas materiāli* (1881).

³ Terminu *lietuvēna krusts* M. Siliņš tulko izdevuma valodā krieviski kā krustu, kas pasargā no murgiem. Domājams, arī šajā ziņā M. Siliņš seko iepriekš minētajam F. Brīvzemnieka rakstam par lietuvēna krustu, kurā tas tulkots identiski.

pavadītāju gan saulītei, gan zvaigznītei, atspoguļojot latviešu dzīvi mežu un purvu vidū [Siliņš 1911: 50]. Jānorāda, ka tieši šādas zīmes – saule, astoņstaru zvaigzne un svastika – parādās šā paša gada Jaņa Rozentāla sienas freskā uz RLB fasādes un Anša Cīruļa plakātā, kas darināts Latviešu muzejam (M. Siliņš bija RLB Latviešu muzeja pārzinis šajā laikā un varbūtēji ietekmēja abu mākslinieku ornamentu izvēli). Taču jāatceras, ka M. Siliņam ornamentālo zīmju izcelšanai un interpretācijai, t. sk. piedēvēšanai noteiktiem apvidiem vai etniskām grupām (latviešiem vai lībiešiem), ir skaidra primārā doma – M. Siliņš sastādīja Latvijas apvidu kartes, kuru robežām par pamatu ņēma tautastērpus [Stinkule 2014: 44]. Pēc Konstantīna Karuļa atmiņām, M. Siliņš, skaidrojot, ko nozīmē audumu raksti, uzsvēra, ka *seno Latviju nevarot sadalīt tikai pa ciltīm pēc vecajiem vācu aprakstiem, bet apvidi jānodala pēc seno cilvēku rakstura, ko spilgti parādot tautastērpi* [Karulis 1996: 73]. Līdz ar to, lai arī tieši M. Siliņš izveidoja pirmo latviešu ornamentu izlasi ar komentāriem, tā nav uzskatāma par patstāvīgas *latvju rakstu* zīmju atspoguļošanas tradīcijas sākumu. Šīs pašas zīmes M. Siliņš vēlāk aprakstīja arī rakstā *Alšvanga* R. Zariņa redakcijā izdotajos *Latvju rakstos*. Tā plašais zemsvītras komentārs veltīts zvaigznītei, bet saulītes apraksts tika pieteikts, taču acīmredzot netika realizēts. Lai arī komentārā ir virkne piezīmju, ko varētu raksturot kā *salīdzinošo ornamentiku*¹, kas būtībā ir vizuāli līdzīgu ornamentu meklēšana citu tautu arheoloģiskajos un etnogrāfiskajos avotos, tās nepauz principiāli jaunas atziņas par zvaigznītes būtību, bet joprojām izceļ šīs ornamentālās zīmes sargājošo nozīmi un piedēvē to lībiešu apdzīvotajiem apvidiem.

Pirmā pasaules kara laikā ornamentu parādījās latviešu strēlnieku karogos krievu vienību karogu pareizticīgās simbolikas vietā. Karogu metus darināja vairāki tā laika mākslinieki: A. Cīrulis, R. Zariņš, Augusts Julla, Jāzeps Grosvalds, Niklāvs Strunke un citi. Arī jaunās valsts simbolikā – karoga variantos, pirmā ģerboņa metos, pastmarkās u. tml. – *latvju raksti* iekļuva kā jaunās valsts vizuālās valodas reprezentants. Šis simbolikas apkopojums un skaidrojums ir atspoguļots divos izdevumos, kas tapa jau 20. gs. 20. gados, – Jāņa Sudmaļa un Ernesta Brastiņa darbos.

J. Sudmaļa izdevuma iecere pausta priekšvārdā – *latvju rakstiem pašlaik piegriež nopietnu vērību mākslinieki, skolas un arī plašāka sabiedrība. Sakarā ar to rodas vajadzība pēc ierosinātiem paraugiem un nepieciešamākiem aizrādījumiem latvju stila izpratnei. (..) “Latvju raksti” sniedz dažādu laikmetu raksturīgākos tautas mākslas paraugus līdz ar attiecīgiem paskaidrojumiem. Bez tam raksti grupēti atsevišķos elementos un rādīta to pakāpeniska attīstība kompozīcijās* [Sudmalis 1923: 4]. Ir grūti pārliecināties par pētnieka vārdu patiesumu attiecībā uz sabiedrību, taču, kā minēts, mākslinieku interese par simboliem, kas varētu reprezentēt latviešus un Latvijas valsti, ir vērojama jau kara gados. Savukārt J. Sudmaļa pieminētajās

¹ Termins, ko problemātikā ieviesis Jēkabs Bīne [Bīne 1936: 40].

skolās, piemēram, J. Madernieka studijā, uzmanība allaž tika pievērsta etnogrāfisko materiālu ornamentam. Turklāt autors min, ka *pēdējā laikā sabiedrībā modusies tieksme atdzīvināt senos latvju rakstus. Tos sāk lietot mākslinieki savos darbos, pielieto mākslas amatniecībā, mājrūpniecībā, valsts iestādēs, kara pulkos, un tie ievesti pat pamatskolu programmā. (..) Dziņa – modināt seno latvju mākslu, nav vienīgi uzpūsta acumirkļīga iedoma, bet tai meklējams dziļāks psiholoģisks pamats, kas saistās ar tautas pagātņi. Kaut gan latvji simtiem gadu lika zem sveša jūga, tomēr klusībā tie kopa savu īpatnējo mākslas dārzu līdz pat mūsu dienām. (..) Pilsētu iespaidi ar katru dienu vairāk izskauž šo senatnes mantojumu. Nepaies ilgs laiks, un tautas māksla kļūs pilnīgs muzeja priekšmets. Tā tautas daļa, kas apmetas uz dzīvi pilsētās, drīz vien padodas svešo līdzpilsoņu iespaidiem, tā aizmirdama savu grafisko valodu un agrākās parašas. Tagad, kur latvju zeme atguvuse savu pastāvību, tautā neapzinīgi radušās ilgas pēc īpatnējas kultūras un mākslas, kas dotu Latvijai uz senām tradīcijām dibinātu cienīgu tērpu* [Sudmalis 1923: 5]. J. Sudmalis *latvju rakstus* redz kā savdabīgu tautas grafisko valodu, kas ir jāatjauno kā tradīcija un jāuztur, un cieši saista ar nācijas pašapziņu¹. Tālākajās izdevuma lapaspusēs J. Sudmalis tiecas pierādīt viņa minētās senās latvju mākslas eksistenci, noteiktas latviešiem raksturīgas kompozīcijas pastāvēšanu un *latvju rakstu* pamatelementu klātbūtni, kuru starpā viņš izšķir krustiņa, skujiņas, jumtiņa, zalkša, zvaigznītes, ugunskrusta, saulītes un saules koka zīmes.

1923. gadā iznāk arī E. Brastiņa pētījuma *Latviešu ornamentika* pirmā daļa. Latviešu laikmetīgo mākslu viņš tajā dēvē par etniski loģisko stilu un saista ar *mākslas formām, kuŗas kādreiz daudz zināja latviešu senaizmirstos pasaules uzskatus* [Brastiņš 1923: 5]. Pēc paša vārdiem, E. Brastiņa darbs ir *mēģinājums sakārtot sajaukto un nesaprasto latviešu ornamentu* [Brastiņš 1923: 5], un šis process kļūs par *latviešu stila renesansi* [Brastiņš 1923: 6]. Tas ir zīmīgi, jo būtībā viņš uzskata, ka *šodien par latviešu ornamentu var runāt kā par kaut ko senbijušu, jo visumā tas tautā vairs netiek piekopts (..) īstais latviešu raksts ir pilnīgi aizmirsies, tāpat kā daiņas, teikas un māņi* [Brastiņš 1923: 8]. Nacionālās mākslas radīšanai, pēc E. Brastiņa, jāizmanto visas, *kaut arī necīgākās senatnes tradīcijas un parašas* [Brastiņš 1923: 9], jo *līdzīgi tam, ka pasaulē neesot tautas, kuŗām nebūtu vairāk vai mazāk īpatnējas valodas, neesot arī nācijas bez ornamenta* [Brastiņš 1923: 11]. Starp ornamenta elementiem E. Brastiņš izceļ skujiņu, likloci, pajumtes rakstu, divžuburu vārpu (jumi), saules motīvu, mēnesi, zvaigzni–krustu, Austras koku un svastiku. Būtiski atzīmēt, ka E. Brastiņš šim ornamentālajām zīmēm piedēvē saistību ar mitoloģiskām dievībām² un plašāk skaidro, ka, *ja vispār pieņemts uz reliģiju raudzīties, kā uz vajadzīgo ceremoniju izpildīšanu un dievību godināšanu, tad kā godināšanu jāuztūko arī šo dievību zimbolu*

¹ Līdzīgi J. Sudmaļa izdevumu *Latvju raksti* interpretē arī kritika [E.T. 1924].

² E. Brastiņa darbība iekļaujas plašākā latviešu mitoloģijas pseidopanteona izveidošanas tradīcijā. Plašāk: [Ķencis 2012, Pūtelis 2019].

un vārdu daudzzināšanu gan dziesmās, gan rakstā. Protams, ne vienmēr var runāt par šo zīmolu apzinīgu pielietošanu (...) tādās reizēs ornamentā šie zīmoli dzīvo kā tradicionēli, iemīļoti vai parasti elementi un tos raksta no parauga paraugā [Brastiņš 1923: 22]. Tātad, neatrodot citas skaidras un viennozīmīgas liecības par reliģiskajiem rituāliem Latvijā pirms kristietības ienākšanas¹, kas varētu liecināt par šādas reliģijas eksistenci, E. Brastiņš etnogrāfiskos ornamentus tekstiliju rotāšanā redz kā daļu no šiem rituāliem. Vēl vairāk, saistot *latvju rakstus* ar latviešu tautu, kas viņa priekšstatā pastāvēja pirms 12. gs., un tās reliģiju, E. Brastiņš raugās uz šo saiti kā uz nacionālas mākslas un vispārīgi nācijas būtības – tās pasaules uzskata² – raksturojumu.

Tādējādi J. Sudmaļa un E. Brastiņa darbos ir konstatējama *latvju rakstu* tradīcija – attēlotas konkrētas latvju rakstu zīmes, tām piešķirti nosaukumi un sniegta šo zīmju interpretācija, piedēvējot maģisku spēku (piemēram, aizsardzību no ļauna) un saikni ar mitoloģiskām dievībām (kas pašas ir daļa no plašākas tradīcijas). Šo tradicionālītāti J. Sudmalis un E. Brastiņš balsta tautasdziesmu tekstos, atsevišķās etnogrāfiskajās ziņās, taču visplašāk – pašu radītajās idejās par īpaša mākslas stila (J. Sudmalis) vai reliģisko rituālu (E. Brastiņš) pastāvēšanu Latvijas teritorijā mītošajās baltu ciltīs pirms kristietības ienākšanas, ko iemieso etnogrāfiski ornamentu.

Latvju rakstu tradīcijas interpretēšana

Ludmila Jordanova raksturo vēstures interpretāciju kā vēsturisko materiālu un ideju izmantošanu saskaņotā argumentācijā, parādot to nozīmību un radot pārliecinošus, ticamus, secinājumus balstītus apgalvojumus, atbilstoši pielietojot konceptus un teorijas [Jordanova 2000: 185]. Interpretējot *latvju rakstu* tradīciju, tiks apskatīti to veidojošie elementi, pielietojot izgudrotās tradīcijas teoriju, kuru izveidoja Ē. Hobsboms.

Analizējot *latvju rakstu* tradīcijas aprakstus, ko sniedz J. Sudmalis un E. Brastiņš, vispirms jāatzīmē jaunrades elementi, kas izpaužas gan kā reliģijas izveidošana, gan kā mākslas stila atdzimšana, gan kā nacionālo vērtību radīšana. Aldis Pūtelis norāda, ka dievturības kā izveidotas reliģijas mērķis bija atbalstīt valsti un stiprināt nacionālo pašapziņu [Pūtelis 2013]. Reliģijas veidošana ar atsauci uz mitoloģiju neizbrīna, jo, pēc Entonija Smita atzinuma, etniskas (nacionālas) kopienas radīšanai cita starpā nepieciešama kopīga valoda, tradīcijas vai reliģija [Smith 1996: 110]. Atgriezta tautai tās zināšanas (*re-educating*) par nacionālām vērtībām, mītiem un atmiņām – funkcija, ko inteligence veica attiecībā pret tautu, kas nu bija ieņēmusi centrālo

¹ Lai arī E. Brastiņš nespēcificē viņa minēto reliģisko rituālu izveidošanās laiku, no komentāriem kļūst skaidrs, ka vispārīgā tas ir laika posms pirms kristietības ienākšanas Latvijā.

² Plašāk par E. Brastiņa izdevumā *Latviešu ornamentika* lietoto terminu *pasaules uzskats*, ko viņš atvasina no vācu *Weltbegriff* (Imanuela Kanta un Georga Vilhelma Frīdriha Hēgeļa darbos izmantots termins), skat. [Brastiņš 1923: 19–22].

vietu uz skatuves, aizstājot senos teiksmainos varoņus, – ir atzīts jauno nāciju ceļš pie kopienas saliedēšanas un transformācijas. Tās centrā allaž atrodas kopienas sevis jaunatklāšana un realizēšana, atbrīvojoties no gadsimtiem uzkrāta sloga – svešiem kultūras elementiem, ignorances, letarģijas [Smith 1996: 120]. J. Sudmaļa un E. Brastiņa darbos ir skaidri redzami šie kopienas jaunrades elementi.

Kā norāda Etjēns Balibars, arīdzan formālās izglītības loma procesā, ko viņš dēvē par fiktīvā etniskuma izveidošanu (*constitution of a fictive ethnicity*), jeb tautiskuma sociālajā konstrukcijā ir icaudzināt sabiedrībā nacionālās apziņas pamatus [Balibar 1996: 146]. Tieši skolas ar to spēju iedarbību uz masveida tautiskuma izpratni mēdz izmantot nacionālo simbolu un vēstures kultivēšanā, šādā veidā popularizējot un balstot nacionālo sentimentu [Baycroft 1998: 29]. Vita Zelče atzīmē izglītības un kultūras institūciju lomu arī Latvijas iedzīvotāju sociālās atmiņas formēšanā [Zelče 2014: 197]. Šajā ziņā izglītību un sabiedrības izglītošanu par *latvju rakstiem* un to nozīmēm kā būtisku uzdevumu min J. Sudmalis, E. Brastiņš, R. Zariņš, bet ar savu darbību uzskatāmi demonstrē M. Siliņš, J. Madernieks un lielā mērā arī M. Skruzītis jau 19. gs. beigās.

Nācijas rašanās kā Benedikta Andersona *iedomātās kopienas* (*imagined community*) izveide un jaunrade ietver sevī arī iedomātu kopības sajūtu [Andersons 2022: 24] un tik tālu – arī kopīgās vēstures mīta radīšanu. Vienlaikus, aprakstot un izceļot vēsturiskos notikumus, kas ir nācijai pozitīvi, ir noderīgi tos saistīt ar simbolu vai to sēriju, kas nenāk tieši no vēstures, bet kam ir skaidri nenoteikta nozīme. Timotijs Beikrofts norāda, ka šādi simboli paši par sevi faktiski neko nenozīmē, bet to pielāgojamība ļauj pieņemt konotācijas un vēsturiskās interpretācijas, kas tiem tiek piedēvētas (Baycroft 1998: 28). Ilgstoša ekspozīcija vieniem un tiem pašiem simboliem, vienādu komentāru par tiem tīrāzēšana un attiecīgi lasīšana veicina vienotu izpratni par simbolu nozīmi (kura, iespējams, iepriekš nepastāvēja). Šo procesu varētu dēvēt par simbola izgudrošanu pēc analogijas ar Ē. Hobsboma ieviesto tradīcijas izgudrošanu (*the invention of tradition*), līdzīgi kā 19. gs. beigās notika jaunas, *iedomātās kopienas* formēšana – iespējamos medijos izmantojot nacionālo valodu un saturu. Šajā procesā, kā redzams J. Sudmaļa komentārā, būtiska nozīme ir institucionalizācijai, proti, valsts iesaistei, tostarp veidojot jaunās valsts vizuālo valodu, izmantojot *latvju rakstus* reprezentācijas izdevumos, telpu ornamentikā un citos identifikatoros, kā pastmarkās, plakātos, naudas zīmēs u. tml., kā arī iekļaujot to izglītības sistēmas programmā.

Ē. Hobsbomam tradīcijas izgudrošana ir tās formalizācija [Hobsbawm 2000a: 4]. Šajā ziņā *latvju rakstu* elementu izšķiršanu, attēlošanu ārpus to etnogrāfiskā konteksta, formāla nosaukuma radīšanu un nozīmes piedēvēšanu var uzskatīt par formalizāciju, jo etnogrāfiskā ornamenta elementi tiek izņemti no to ierastās vides un apskatīti kā formāli objekti, kas iekļauti zināmās shēmās un kategorijās. Jau minēts,

ka M. Siliņam bija svarīgas apvidu robežas, kas rosināja *rakstus* piesaistīt noteiktiem apvidiem un etniskām grupām. J. Sudmalis tiecās klasificēt ornamentālās zīmes un parādīt to attīstību. Ir zināms, ka E. Brastiņa mērķis lielā mērā bija reliģijas radišana, un skaidra, reliģiskajās idejās balstīta etnogrāfisko ornamentu zīmju shēma, ko viņš publicēja 1925. gadā [Brastiņš 1925: 13] un vēlāk papildināja 1931. gadā [Brastiņš 1931: 167], parāda formālos kritērijus, pēc kuriem tās tika grupētas un interpretētas. Šie tradīcijas formalizācijas elementi, kas parādās M. Siliņa, J. Sudmaļa, E. Brastiņa darbos, norāda uz tiem kā izgudrotu tradīciju. Arīdzan rakstu elementu nosaukumi, ko E. Brastiņš izmanto, sākot ar 1925. gadā publicēto izdevumu *Latvju rakstu kompozīcija*, kā atzīmē Digne Ūdre, paši var tikt uzskatīti par izgudrotu tradīciju [Ūdre 2017].

Izšķirot oficiāli praktizēto tradīciju ieviešanu, ko Ē. Hobsboms sauc [Hobsbawm 2000b: 263] par tradīciju politisko ģenerēšanu, kam raksturīga saistība ar valsts varu, sabiedriskām un politiskām kustībām, un neoficiālo jeb tradīciju sociālo izgudrošanas praksi, ko piekopi indivīdi un oficiāli neorganizētas sociālās grupas, *latvju rakstu* tradīcija jāpieskaita pie sociāli izgudrotām tradīcijām, jo, lai arī institucionalizācija spēlēja būtisku lomu, valsts nepiedalījās izgudrošanas praksē, bet iniciatīvu uzņēmās indivīdi un sākotnēji neorganizētas grupas, kā dievturi¹.

Vienlaikus jāpiekrīt Ē. Hobsbomam, ka tradīcijas izgudrošanas efektivitāte ir tieši atkarīga no kopienas gatavības to uzņemt [Hobsbawm 2000b: 263], proti, lai *latvju rakstu* tradīcija varētu iesakņoties sabiedrībā, bija nepieciešami priekšnosacījumi, par kuriem kļuva daiļamatniecības attīstība un ornamentiem rotātu tekstiliju izgatavošanas pieejamība. Sekojot *Mākslu un Amatu* kustības (*Arts and Crafts movement*) proponētiem principiem, 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā latviešu mākslinieki pievērsa uzmanību latviešu tautas amatniecības paraugiem [Sirica 2020: 1], R. Zariņam jau 1904. gadā ieviejojot plašus apcerējumus par šo tēmu mēnešraksta *Austrums* sadaļā *Māksla un amats*. Arīdzan specializētie izdevumi, kas veltīti daiļamatnieku apmācībām, tika intensīvāk publicēti 20. gs. sākumā: no 1900. līdz 1917. gadam tika izdotas 10 šādas grāmatas latviešu valodā, kamēr iepriekšējās divās desmitgadēs – tikai viena [Mīlgrāve 2012: 225]. Pēc Pētera Viļumsona t. s. žakarda steļļu uzlabojumiem, kuriem pateicoties, ornamentēto audumu aušana kļuva krietni vieglāka²,

¹ E. Brastiņa vadītā Latvijas Dievturu sadraudze tika oficiāli reģistrēta vien 1927. gadā, bet arī tad tai nepiemita sabiedriskas vai politiskas organizācijas vēriens.

² Par to, cik būtiska loma bija tieši ornamentēto audumu aušanai, var pārliecināties ievadā P. Viļumsona 1912. gadā *Pirmdienas rīta* otrajam izdevumam: *Līdz ar aušanas mašīnas atrašanu, ar kuras palīdzību viegli izaužams vai katrs musturs, radās vajadzība pēc daždažādiem musturiem. Izdevu vairākas musturu grāmatas. Pirmdienas Rītam sekoja Otrdienas, tad Trešdienas, un pagājušā gadā tika izdots Ceturtdienas Rīts, liela musturu grāmata ar lielu daudzumu visdažādāko musturu, ar plašu pamācību par to izgatavošanu un aizrādījumiem par aušanu vispārīgi* [Viļumsons 1912].

viņam organizējot daudzus apmācību kursus visā Latvijā, audēju amatnieku prasmju un izglītības līmenis ievērojami pieauga [Karlsone 2018: 173]. Augsni jaunajai tradīcijai varēja sagatavot arī 1911. gadā Rīgā atvērtā Mākslas amatniecības skola, kurā par paraugiem tika izmantotas etnogrāfiskās tekstilijas no skolas izveidotāju Almas Birģeles-Paegles un Eduarda Paegļa kolekcijas [Jansone 2020: 5]. Tādējādi prasmes radīt izrotātas tekstilijas bija klātesošas Latvijā 20. gs. 20. gadu sākumā un nodrošināja sabiedrības gatavību uzņemt *latvju rakstu* tradīciju.

Jāatzīmē, ka *latvju rakstu* tradīcijas dzimšana tieši tautastērpa meklējumu ietvaros ir likumsakarīga, ņemot vērā, ka vēl pat 19. gs. beigās ap 79% latviešu piederēja tieši zemnieku kārtai [Mieriņa 2000: 92]. Anete Karlsone norāda, ka 19. gs. beigās par latvisku apģērbu uzskatīja laucinieku tērpu no pašausta auduma un tradicionālo tautastērpu atjaunoja, balstoties uz 50 gadus vai pat senākiem tērpiem [Karlsone 2013: 30–31]. Vēlāk, 20. gs. 20.–30. gados *latvju rakstiem* bija lemts zaudēt ekskluzīvu saikni ar tekstilijām un bija jānotiek to pārņemšanai uz plašāku dekorēšanu – dekoratīvās keramikas, mājokļu interjera, paklāju rotājumiem –, kas bija praktiska vajadzība jaunajam latviešu vidusslānim. Marta Šuste atzīmē, ka 20.–30. gadu interjerā bija raksturīga etnogrāfisko ornamentu stilizācija, lai arī visbiežāk tā atstāja eklektisku iespaidu [Šuste 2016: 645]. Arī mēbeļu dizainā bija vērojama līdzīga situācija [Šuste 2016: 643], un *nacionālās savdabības meklējumu sabalsošana ar laikmetīgu mākslas valodu izrādījās vidusceļš, kas apmierināja un emocionāli uzrunāja plašu sabiedrības daļu* [Rinka 2016: 567]. Ē. Hobsboms norāda, ka tradīciju izgudrošanas praksi sekmēja vērtība, ko savas privātās mietpilsoniskās vides iekārtošanai piešķīra strādnieku elite; taču tajā pašā laikā viņš atzīmē, ka populārā gaume var tikt izveidota tikai ļoti šauru robežu ietvaros – tautai jāatklāj to jau iepriekš, pirms rodas iespēja populāro gaumi izmantot tradīcijas izgudrošanā [Hobsbawm 2000b: 306–307]. Šķiet, ka šo Ē. Hobsboma tēzi attiecībā uz Vācijas impēriju var attiecināt arī uz Latvijas situāciju.

Secinājumi

J. Sudmalim un E. Brastiņam 1923. gadā publicējot darbus, kas veltīti *latvju rakstu* zīmju problemātikai, radās tradīcija, kuras iedīgļus var redzēt jau senākās J. Madernieka, R. Zariņa un M. Siliņa publikācijās. J. Madernieka un R. Zariņa raksti ir veltīti tekstiliju ornamentēšanas jautājumiem, bet M. Siliņa raksts – vispārīgi latviešu ornamentam.

Fakts, ka *latvju raksti* zaudēja ekskluzīvu saikni ar tekstilijām, ievirzīja to turpmāko pētniecību gultnē, kas neņēma vērā konkrētu vēsturisko kontekstu, aizstājot to ar izgudroto tradīciju. Izgudrotā tradīcija izpaudās kā *latvju rakstu* nozīmju meklēšana tautasdziesmu tekstos un jaunradītā latviešu mitoloģijā, kas pati balstījās tautasdziesmās [Ķencis 2012: 73]. Nozīmes arīdzan tika meklētas, rekonstruējot

Latvijas iedzīvotāju sociālos, politiskos un kultūras priekšstatus un prakses, piesātinot šīs rekonstrukcijas ar 20. gs. raksturīgo nacionālisma naratīvu. Šajā naratīvā savukārt būtiska ir t. s. *salīdzinošā ornamentika*, īpaši Jēkaba Bīnes teorētiskajos rakstos [Bīne 1936], kā *latvju rakstu* senuma pierādīšanas paņēmieni un nozīmju meklējumu avots.

Rezumējot jāatzīst, ka, veidojoties jaunai nācijai, tai ir nepieciešama kopīga vēsture. Jāsecina, ka līdzīgi tautasdziesmām, kas, būdamas zemnieku tautas radītas, demonstrēja pasaulei latviešu intelekta vērtību un caur to tiesības būt neatkarīgai tautai [Bunkše 1979: 204], arī etnogrāfiskā ornamenta izcelšana kā kopīgas vēstures, pagātnes atspoguļojums, vienlaikus to paceļot daudz augstākā līmenī kā iedomāto seno latviešu mākslu, kas ne vien neatpaliek no citām tautām, bet, taisni pretēji, ir tām priekšā, bija efektīvs veids, kā veidot uz nacionālo lepnumu balstītu saliedētību un celt tautas pašapziņu.

Ē. Hobsboms norāda, ka, lai arī atsauce uz pagātņi leģitimē tradīciju, izgudrotās tradīcijas gadījumā šī atsauce ir lielā mērā mākslīgi izveidota [Hobsbawm 2000a: 36–37]. Tādējādi, atzīstot, ka *latvju rakstu* tradīcija ir izveidota mākslīgi, kaut arī, iespējams, bez šāda nolūka, tā var tikt uzskatīta par izgudrotu tradīciju, kas pavadīja latviešu nācijas formēšanos un saliedēšanos. Simbolus līdzās mītiem, atmiņām, vērtībām un tradīcijām jāuzskata par būtiskiem kultūras elementiem etniskuma un nacionālisma izpētē [Smith 2009: 25].

Izmantotie avoti

- Andersons, B. (2022). *Iedomātās kopienas. Pārdomas par nacionālisma izcelsmi un izplatību*. Rīga: Jānis Roze.
- B.a. (1888). Par Romoves vārdu. *Balss*, Nr. 16, 4. lpp.
- B.a. (1889). Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas sēde. *Baltijas Vēstnesis*, Nr. 97, 2. lpp.
- Balibar, E. (1996). The Nation Form: History and Ideology. No: Eley, G., Suny R. G. (eds.). *Becoming National*. New York, Oxford: Oxford University Press, pp. 132–149.
- Baycroft, T. (1998). *Nationalism in Europe, 1789–1945*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bīne, J. (1936). Latvju raksti. *Sējējs*, Nr. 1, 36.–42. lpp.
- Brastiņš, E. (1923). *Latviešu ornamentika*. 1. daļa. Rīga: Vālodze.
- Brastiņš, E. (1925). *Latvju rakstu kompozīcija*. Rīga: Neatkarīgo mākslinieku vienības izdevums.

- Brastiņš, E. (1931). *Latvija, viņas dzīve un kultūra*. Rīga: Izdevniecība Grāmatu draugs.
- Bula, D. (2011). *Mūsdienu folkloristika. Paradigmas maiņa*. Rīga: Zinātne.
- Bunkše, E. (1979). Latvian Folkloristics. *The Journal of American Folklore*, Vol. 92, No. 364, pp. 196–214.
- Dundes, A. (1965). What is Folklore? No: Dundes, A. (ed.). *The Study of Folklore*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, pp. 1–2.
- E. T. [Tüters, E.?] (1924). Grāmatu galds. *Jaunatnes dzīve skolā un sētā*, Nr. 1, 3. lpp.
- Elton, G. R. (2002). *The Practice of History*. Oxford, Malden: Blackwell Publishers.
- Hobsbawm, E. (2000a). Introduction: Inventing Traditions. No: Hobsbawm, E., Ranger, T. (eds.). *The Invention of Tradition*. Cambridge: University Press.
- Hobsbawm, E. (2000b). Mass-Producing Traditions: Europe, 1870–1914. No: Hobsbawm, E., Ranger, T. (eds.). *The Invention of Tradition*. Cambridge: University Press.
- Honko, L. (1995). Traditions in the construction of cultural identity and strategies of ethnic survival. *European Review*, Vol. 3, Issue 2, pp. 131–146.
- Gavriļins, A. (2017). *Vēstures avotu pētniecība*. Lekciju kurss. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Grosa, S., Tambaka, A. (2022). The ‘Ornament Grammar’ of Neoclassicism in Late Art Nouveau Interiors of Riga. *Letonica*, Nr. 46, pp. 140–161.
- Ģinters, V. (1963). Senlatviešu simbolikas problēmas. No: Biezais, H. (red.). *Ieskatītais un atzītais*. Stokholma: Daugava, 203.–233. lpp.
- Jansone, A. (2020). Daiļamatnieku apmācība Latvijā 19. gs. vidus – 21. gs. sākums. *Radītprieks*, elektronisks resurss. Pieejams: https://metodiskiemateriali.lnkc.gov.lv/Uploads/2020/06/05/1591346142_7989.pdf (skatīts 15.10.2022.)
- Jordanova, L. (2000). *History in Practice*. London: Arnold.
- K. un P. (1888). Latvešu vestures un mitoloģijas pazīņeem. *Bals*, Nr. 39, 4. lpp.
- Karlsone, A. (2013). *Dziesmu svētki un tautiskā tērpā attīstība Latvijā 19. gadsimta beigās un 20. gadsimtā*. Rīga: Zinātne.
- Karlsone, A. (2018). Steļļu konstruktors Pēteris Viļumsons un viņa darbība. *Arheoloģija un etnogrāfija*, 30. sējums. Rīga: Zinātne, 160.–176. lpp.
- Karulis, K. (1996). Matīss Siliņš (1861–1942) atmiņās. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A daļa, 50. sējums, Nr. 6 (587), 73.–74. lpp.
- Kreicbergs, J. (1911). *V vispārējie Latviešu dziesmu svētki Rīgā 19., 20. un 21. jūnijā, 1910. g.* Rīga: Latvijas drukātava.
- Ķencis, T. (2012). *A disciplinary history of Latvian mythology*. Tartu: University of Tartu Press.

- Leimane, M. (1996). Latvijas Vēstures muzeja pirmsākums. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, A daļa, 50. sējums, Nr. 6 (587), 56.–72. lpp.
- Madernieks, J. (1904). Tautas apgērba apraksts. *Austrums*, Nr. 1, 67.–70. lpp.
- Makstis, R. (1907). Skats debess telpā. *Zinātne un Dzīve*, Nr. 9, 263. lpp.
- Mākonis [Fricis Kazaks] (1895). Kādi vārdi gaidāmiem dziedāšanas svētkiem. *Bals*, Nr. 23, 1. lpp.
- Mieriņa, A. (2000). Zemnieki un lauksaimniecība. No: Bērziņš, J. (red.). *Latvija 19. gadsimtā: Vēstures apceres*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 72.–129. lpp.
- Milgrāve, I. (2012). Mājturības mācību grāmata kā medijs 20. gadsimta 20.–30. gados. *Latvijas Universitātes raksti*, 781. sējums, Pedagoģija un skolotāju izglītība. Rīga: Latvijas Universitāte, 222.–231. lpp.
- Pujāte, I. (1994). Latviešu ornamenta apzināšana un tā izpētes pirmsākumi. No: Grosmane, E. (sast.). *Ornaments Latvijā: materiāli mākslas vēsture*. Rīga: Zinātne, 101.–106. lpp.
- Pūtelis, A. (2013). Jaunā izkārtā. Dievturība kā folkloras interpretācija. *Letonica*, Nr. 26., 94.–106. lpp.
- Pūtelis, A. (2019). *Domas par latviešu mitoloģiju: kā tika meklēts latviešu panteons*. Rīga: Zinātne.
- Ranke, L. von (1885). *Geschichten der romanischen und germanischen Völker von 1494 bis 1514*. Leipzig: Duncker & Humblot.
- Rinka, R. (2016). Lietišķā māksla. No: Kļaviņš, E. (sast.) *Latvijas mākslas vēsture V*. Rīga: Latvijas Mākslas akadēmija, Mākslas vēstures institūts, Mākslas vēstures pētījumu atbalsta fonds, 565.–608. lpp.
- Rinka, R. (2018). Modernisms tautiskā aizsegā. No: Budže, K., Baranovska, I. (sast.). *Tieši laikā. Dizaina stāsti par Latviju*. Rakstu krājums. Rīga: Latvijas Nacionālais mākslas muzejs, 12.–33. lpp.
- Ryžakova, S. (2002). *Jazyk ornamenta v latyšskoj kul'ture*. Moskva: Indrik.
- [Siliņš, M.] (1911). No: Новоселовъ, Ю. *Латыши: очерки по этнографіи и современной культуръ латышей. Подъ редакціей и съ примѣчаніями М. Силиня*. Рига: А. И. Кузнецовъ.
- Saknītes (1904). Sirmajā senatnē. *Jaunības Draugs*, Nr. 9, 269. lpp.
- Siliņš, J. (1980). *Latvijas māksla, 1800–1914*. Stokholma: Daugava, 2. sēj.
- Sirica, I. (2020). Tautas amatniecības un daiļamatniecības izstādes, 1918–1940. *Radīt-prieks*, elektronisks resurss. Pieejams: https://metodiskiemateriali.lnkc.gov.lv/Uploads/2020/06/05/1591346165_9853.pdf (skatīts 15.10.2022.).

- Skruzītis, M. (1895). Latviešu tautas apģērbs savā vēsturiskajā attīstībā un nozīmē. *Austrums*, Nr. 1, 12. lpp.
- Smith, A. (1996). The Origins of Nations. In: Eley, G., Suny, R. G. (eds.). *Becoming National*. New York, Oxford: Oxford University Press, 106.–130. lpp.
- Smith, A. (2009). *Ethno-symbolism and Nationalism. A cultural approach*. New York: Routledge.
- Stinkule, S. (2014). Skolotājam, literātam un tulkotājam, grāmatizdevējam, kartogrāfam un etnogrāfam Mātsam Siliņam – 150. No: *Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Zinātniskie lasījumi 2011–2013*. Rīga: LNVMM.
- Sudmalis, J. (1923). *Latvju raksti: ornamentī*. Rīga: Valtera un Rapas a/s izd.
- Šķilters, G. (1913). Ornaments: J. Madernieka oriģinālzīmējumu krājums: 1. d. *Druva*, Nr. 6., 759.–760. lpp.
- Šuste, M. (2016). Dizains. No: Kļaviņš, E. (sast.) *Latvijas mākslas vēsture V*. Rīga: Latvijas Mākslas akadēmija, Mākslas vēstures institūts, Mākslas vēstures pētījumu atbalsta fonds, 609.–647. lpp.
- Topolski, J. (1996). Historians Look at Historical Truth. *Epistemology and History*, Vol. 47. Pēc: Topolski, J. (2022). *Theory and methodology of Historical Knowledge: an Anthology*. Poznan: Faculty of History Press.
- Ūdre, D. (2017). Latviskā ornamenta mitoloģiskās skolas tradīcija. No: Lāms, E. (atb. red.). *Aktuālās problēmas literatūras un kultūras pētniecībā*. Rakstu krājums, 22. sējums. Liepāja: LiePA, 497.–511. lpp.
- Vandi, L. (ed.) (2018). *Ornament and European Modernism. From Art Practice to Art History*. New York, London: Routledge.
- Viļumsons, P. (1912). *Pirmdienas rīts. Pirmā musturu grāmata audējiem*. Otrais izdevums. Jelgava: Stegamana drukātava.
- Zariņa, A. (1999). *Apģērbs Latvijā 7.–17. gs*. Rīga: Zinātne.
- [Zariņš, R.] (1904). Māksla un amats. *Austrums*, Nr. 1, 65.–67. lpp.
- Zariņš, R. (red.) (1924). *Latvju raksti: Tautas māksla uzvalkos, audumos, būvēs, podniecībā u.t.t. pēc materiāliem valsts un privātos krājumos*. 1. burtn., Aizputes apriņķa Alšvangas pagasts (sieviešu un vīriešu tautas tērpi; līgavas tautas tērps, villaines, mēlenes raksts; sieviešu krekla aproces, cimdu, zeķu raksti, jostas). Rīga: Valstspapīru spiestuve.
- Zeiferts, T. (1934). *Latviešu rakstniecības vēsture*. 3. daļa. Rīga: A. Gulbja apgādībā.
- Zelče, V. (2014). Latvijas iedzīvotāju sociālās atmiņas kopienas un identitāte. No: Rozenvalds, J., Zobena, A. (zin. red.). *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 195.–205. lpp.

Zemītis, G. (2013). Latviešu etniskās simbolikas pamati: attīstība no aizvēstures līdz mūsdienām. No: Stradiņš, J. (red.) *Latvieši un Latvija*, I sējums. Rīga: Latvijas zinātņu akadēmija.

Zemītis, G., Rozenberga, V. (1991). *Senču raksti*. Rīga: Latvijas Vēstures muzejs.

Žeiere, I. (2017). *Arheoloģiskais tērps. Tā darināšana, valkāšana un komplektēšana mūsdienā Latvijā*. Rīga: Nacionālais kultūras centrs.